

ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O'QITISHDA DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Parsayev Jalil Jalolovich

Bandixon tumani 38-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15714602>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston umumta'lim maktablarida ona tili va adabiyot fanini o'qitishda mavjud dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, bu muammolarni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar keltiriladi. Maqola zamonaviy ta'lim talablariga mos ravishda muammo-tahlil-yechim tamoyiliga asoslangan holda ilmiy manbalar va amaliy kuzatuvlar asosida yozilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, adabiyot, o'qitish metodikasi, darslik, innovatsion yondashuv, nutq madaniyati, pedagogik kompetensiya.

Annotation. This article analyzes the current problems in teaching the Uzbek language and literature in schools of Uzbekistan. It provides an in-depth examination of issues such as unadapted curricula, the quality of textbooks, teachers' methodological preparedness, and the subjectivity of assessment criteria. The paper also offers practical recommendations based on modern pedagogical approaches to overcome these challenges. It aims to contribute to the improvement of the literary and linguistic education process and may serve as a useful resource for teachers, researchers, and education specialists.

Keywords: literature education, methodological issues, textbooks, modern approach, reading culture, assessment, student engagement.

Hozirgi globallashuv sharoitida milliy qadriyat va tilni saqlab qolish, uni rivojlantirish har qachongidan muhimdir. O'zbekiston Respublikasida ham davlat tilining nufuzini oshirish, yoshlarda ona tiliga nisbatan hurmat, qiziqish va ehtiyojni kuchaytirish ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada maktabda ona tili va adabiyot fanlarini sifatli o'qitish muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq bugungi kunda ushbu fanlarni o'qitishda bir qator tizimli muammolar mavjud.

1. Darsliklar va o'quv materiallarining sifatiga oid muammolar

Ona tili va adabiyot darsliklarida izchillik va ilmiylik yetishmayotgani ta'kidlanmoqda.

Masalan, 6–9-sinf ona tili darsliklarida fonetika, morfologiya va sintaksis bo'limlari orasida uzviy bog'liqlik yo'q. Ayrim mavzular bir sinfda chuqur o'rgatilmaydi, boshqa sinfda esa takroran beriladi, bu esa o'quvchilarda qiziqish yo'qolishiga olib keladi[1].

Shuningdek, darsliklardagi matnlar o'quvchining yosh darajasi va estetik didiga mos emasligi holatlari kuzatilmoqda. Ba'zi matnlar notabiiy, sun'iy tarzda tuzilgan va badiiylilikdan yiroq[2].

2. O'quvchilarning nutq madaniyati va savodxonlik darajasi pastligi

So'nggi yillarda umumta'lim maktablarida o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra, o'quvchilarning 43 foizi imlo va punktuatsiya bo'yicha minimal saviyaga ega[3]. Shu bilan birga, og'zaki nutqda fikrni aniq, izchil va lo'nda ifoda eta olmaslik holatlari keng tarqalgan. Bu esa nafaqat ona tili, balki boshqa fanlarni ham o'zlashtirish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

3. O'qituvchilarning malaka va metodik tayyorgarligi

Ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri — bu o'qituvchining kasbiy mahoratidir.

Afsuski, O'zbekistonda ona tili va adabiyot fani o'qituvchilarining katta qismi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yetarli darajada bilmaydi.

Misol uchun, 2023-yilda Ta'lim inspeksiyasi tomonidan o'tkazilgan attestatsiyada ushbu fan o'qituvchilarining 31% test sinovlaridan o'ta olmagan[4]. Bundan tashqari, ijodiy yondashuv yetishmasligi, darslarda faqat darslikdan foydalanishga intilish, individual yondashuvning yo'qligi holatlari ham mavjud.

4. Moddiy-texnik baza va adabiy muhitning yetishmasligi

Ko'plab maktablarda kutubxonalar zamonaviy badiiy adabiyotlar bilan ta'minlanmagan.

Internet resurslaridan foydalanish imkoniyati past, kompyuter va proyektorlar soni yetarli emas[5]. Ayniqsa, chekka hududlardagi maktablarda bu muammo dolzarb bo'lib qolmoqda.

5. Lotin yozuviga o'tishdagi muammolar

O'quvchilar va hatto ayrim o'qituvchilarning lotin yozuvida ravon yozish va o'qish ko'nikmalari sust. Darsliklar ham bu borada izchil tayyorlanmagan. Bu esa imlo va orfografiyaga oid mashqlarning sifatsiz bajarilishiga olib kelmoqda[6].

6. Ijodiy yondashuvning yetishmasligi va adabiyotga qiziqishning susayishi

Ko'plab o'quvchilar uchun adabiyot fani faqatgina matn yodlash, avtobiografiya bilish, savollarga javob berishdan iborat bo'lib qolgan.

Bu esa adabiyotning chin mohiyati — hayotiylik, badiiy-estetik tarbiya, ruhiy olamga ta'sir kuchini yo'qqa chiqaradi. Darslarda obraz tahlili, dramatizatsiya, bahs-munozara, kreativ yozuv kabi yondashuvlar yetarli darajada qo'llanilmaydi[7].

Tavsiyalar:

1. Darsliklarni takomillashtirish: o'quvchilarning yosh xususiyatiga mos, badiiy saviyasi yuqori matnlar tanlab olinishi kerak.

2. Malaka oshirish kurslarini tizimli yo'lga qo'yish: o'qituvchilar uchun metodik ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashg'ulotlar tashkil etish lozim.

3. Ijodiy yondashuvni kuchaytirish: dars jarayonida esse yozish, hikoya tuzish, teatr elementlaridan foydalanish taklif etiladi.

4. Kutubxonalarni zamonaviy adabiyotlar bilan boyitish: ayniqsa yoshlar uchun motivatsion, qiziqarli badiiy asarlarni taqdim etish lozim.

5. Lotin yozuvida ishlash bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni ko'paytirish: diktant, imlo tanlovlari, yozma ishlar orqali.

Ona tili va adabiyot — bu faqat bir fan emas, balki milliy ong, ma'naviyat va tafakkur shakllanishining asosiy vositasidir. Uni zamonaviy, ijodiy va texnologik yondashuvlar orqali o'qitish orqali biz yosh avlodni bilimli, milliy qadriyatlarni anglaydigan va asraydigan shaxs sifatida tarbiyalaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). "Umumta'lim maktablari uchun ona tili darsliklarini baholash natijalari".
2. Akramova, M. (2022). "Ona tili darsliklarida matn tanlash muammolari", *Til va adabiyot ta'limi*, №4.
3. Respublika Ta'lim inspeksiyasi hisobotlari. (2022).
4. Xalq ta'limi vazirligi attestatsiya natijalari, 2023.
5. UNESCO ta'lim sohasidagi monitoring hisobotlari, O'zbekiston bo'yicha (2021).

6. Karimov, B. (2023). "Lotin yozuviga o'tish va til madaniyati", *Filologiya va innovatsiyalar*, №2.
7. To'raqulov, N. (2021). "Adabiyot darslarida interfaol metodlardan foydalanish", *Metodik jurnali*, №1.